نظم جو پاڱو

آهيون الف آسري، مُحمّد مجيوسون

حضرت شاهه عبداللطيف رحمة الله عليه 1102هه/ 1690ع ۾ ڄائو سندس پيءُ جو نالو سيد حبيب شاهه آهي. شاهه صاحبؒ سير سفر جو ڪوڏيو هو. راڳ سان بہ سندس گهڻي دلچسپي هئي. شاهه سائينءَ جي ڪلام جو ڪتاب "شاهه جو رسالو" سنڌي ٻوليءَ جو هڪ اهم دستاويز آهي. سندس ڪلام تصوف جو رنگَ ۾ رڱيل آهي. هو "سنڌ سڪار" سان گڏ "عالم سڀ آباد ڪرين" جي دعا ٿو گهري. سندس ڪلام صحيح معنيٰ ۾ آفاقي آهي.

شاهه سائينءَ 14 صفر 1165هه تي بمطابق 1752ع ۾ وفات ڪئي. هر سال انهيءَ تاريخ تي ڀٽ شاهه تي ميلو لڳندو آهي.

وائي

جن جو وارث ٿون، الا، سي ڪيئن رهندا نيڻ منهنجا،
آڳي أپ خلقيا، پَلي خلقيائين پُون،
جن جو وارث ٿُون!

جوڙيائين جهانَ ڪي، چئي ڪُن فيڪُون،
جن جو وارث ٿُون!

کوڙِي دنيا کُوڙا پَسارا، ڏينهن مِڙوئِي ڏُون،
جن جو وارث تُون!
آهيون الف آسري، مُحمّد مجيو سُون،
جن جو وارث تُون!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- اُپ ۽ يونءِ ڪنهن خلقيا آهن؟
2- هيءَ ڪُوڙِي دنيا ڪيترا ڏينهن آهي؟
3- اسين ڪنهن جي آسري آهيون؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

آڳي – اُپ – يلي – يُونءِ – پسارا – ڏُون.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

آڳي – اُپ – يلي – ڪُوڙِي.

(د) هيٺ ڏنل شعر مڪمل ڪريو:

- جوڙيائين جهان کي، چئي ....
- ڪوڙي دنيا، ڪوڙا .... ڏينهن مڙوئي ڏُون.
- آهيون الف آسري، مُحمّد ....

(هـ) اهڙا ضمير جيڪي ڪن اسمن ڏي اشارو ڪن ٿا، تن کي ضمير اشارو چئبو آهي؛ اُهي ٻن قسمن جا آهن: ضمير اشارو ويجهو ۽ ضمير اشارو ڏُور، ”هِيءُ“ ”هِن“ ضمير اشارو ويجهو لاءِ ڪم ايندا آهن. توهين انهن کي پنهنجي جملن ۾ ڪتب آڻيو.

نيــڪـــي

مُحمّد صديق ”مسافر“ پهرين اپريل 1879ع تي ٽنڊي باگي ۾ ڄائو. سندس پيءُ جو نالو بلال هو، جيڪو پوءِ بدلائي گلاب رکيو ويو. ”مسافر“ پهرين مڪتب ۾ ۽ پوءِ اسڪول ۾ پڙهيو.

ورنيڪيولر فائنل پاس ڪري، تعليم کاتي ۾ ماستر تي ڀرتي ٿيو. هُو ٽريننگ ڪاليج فارمين حيدرآباد ۾ استاد پڻ ٿي رهيو. ”مسافر“ سنڌي ٻوليءَ جو اعليٰ اديب ۽ شاعر آهي. نثر ۽ نظم ۾ هن ڪيترائي ڪتاب لکيا آهن. ”ڪُليات مسافر“ ۽ ”گلشن خيال“ سندس شاعريءَ جا ڪتاب آهن. ”مسافر“ 1961ع ۾ وفات ڪئي.

دل

جـــو قـــلـــب ڪـــرم لطف عطـــا جو گهر ٿيو،
تـــي جـــاءِ تسليـــم جـــي رضـــا جو گهر ٿيو؛
نيڪيءَ جـــي بـــنـــي جـــاءِ ”مسافـــر“ جـــا دل،
ســـا دل تـــہ قسم رب جـــو خـــدا جـــو گهر ٿيو!

نيڪي

مـــون ســـان جـــي ڪٿي ڪوبہ بُرائي تو ڪري،
دل منهنجي بُرائـــيءَ مـــان نـــہ تـــہ بـــہ ان ڏي وري؛
آءٌ ان ســـان بہ دل ســـاڻ ڪندس پـــيـــو نـــيـــڪـــي،
تـــوفـــيـــق جـــو هـــٿ شـــال خـــداونـــد ڏري!

نياز ۽ نوڙت

جـــي تـــوكـــي "مـــســـافـــر" ارجمنـــدي گهرجي،
جـــي تـــوكـــي دنـــيـــا ۾ حـــق پسندي گهرجي؛
وٺ جـــان ۽ دل ســـان خاكســـاريءَ جـــي واٽ،
نِـــوڙي هـــل جـــي تـــوكـــي بلنـــدي گهرجي!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- شاعر خدا جو گهر ڪهڙي دل کي ٿو سڏي؟
2- ٻيو نمبر رباعيءَ ۾ ڪهڙي نصيحت سمايل آهي؟
3- بلندي حاصل ڪرڻ لاءِ شاعر ڪهڙي صلاح ٿو ڏئي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

قلب – رضا – توفيق – ارجمندي – نِوڙي.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

ڪرم – نيڪي – بلندي – برائي.

(د) "هُو" "هُن" ضمير اشارو ڏور لاءِ ڪم ايندا آهن، توهين انهن کي پنهنجي جملن ۾ ڪتب آڻيو.

دُعـــا

هن نظم جو شاعر حڪيم فتح محمد سيوهاڻي آهي، هُو سيوهڻ جي عباسي خاندان ۾ سن 1880ع جي اوائل ۾ ڄائو. عربيءَ ۽ فارسيءَ جي مڪمل تعليم حاصل ڪري، حڪمت جو ڌنڌو اختيار ڪيائين. ڪجهه وقت کان پوءِ سيوهڻ ڇڏي ڪراچيءَ ۾ دواخانو کوليائين. سن 1942ع ۾ وفات ڪري ويو. مختلف قومي ۽ سياسي، مذهبي ۽ ادبي تحريڪن ۾ سرگرم تي حصو ورتائين. جمعيت العلماء جو رڪن هو. سنڌي نثر ۽ نظم ۾ ڪيترائي ڪتاب لکيا اٿس. ”ڪمال ۽ زوال“، ”حيات النبي“ ۽ ”ميرن جي صاحبي“ سندس مشهور ڪتاب آهن.

اســـان جـــي دينَ، ايمان کي سلامت رک، خـــداونـــد،
بچائج تـــون مسلمانن جـــي عـــزت آبـــرو هـــر جـــا.

اسان کي ڏي خدا توفيق، طـــاقـــت، همـــت ۽ حقيقت،
اسان مـــان کي اڳين جهڙا عجب انســـانَ کـــر پيدا.

سڄي دنـــيـــا ۾ رک اسلام کي تون اوچ عزت سان،
خدا! اسلام جي ڪلمي سندو تون شـــانُ رک بـــالا.

هميشه شـــال دنـــيـــا ۾ جهندو اسلام جـــو جهُولي،
جتي پي ســـو وڃي پهچي، رهي قائم اُتـــي بـــرپـــا.

اسان جي قوم تي مسڪين، اسان جي قوم تي غمگين،
تون تنهن جو شال حامي ٿين، ڪرين تنهن کي تون بي پرواهه.

اسان جي قوم کي آزاد ڪر، قرضن ۽ مرضن کان،
اسان جي قوم کي آباد ۽ دلشاد ڪر مولا.

دفع سڀ انتظاري ڪر، پري سڀ بيقراري ڪر،
خزان مان تُون بهارِي ڪر، ته ٿيون سرسبز ۽ سَرها.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- شاعر الله تعاليٰ کان ڪهڙي دعا ٿو گهري؟
2- اسلام جي ڪلمي لاءِ شاعر ڪهڙي دعا ٿو گهري؟
3- قوم جي لاءِ شاعر جي دل ۾ ڪهڙا سوال ٿا اُڀرن؟

(ب) هيٺين لفظن جا جمع لکو:

عزت – همت – جهنڊو – قوم – بَهاري.

(ج) اسمن جي پنيان ڪي پڇاڙيون ڳنڍجن ٿيون ته اُهي ضمير خاص جو ڪم ڏين ٿيون:

جيئن: پاڻُم = منهنجو پاءُ – ڪاڏم: مون ڪاڏو.

(د) توهين اهڙا ڪي بيا مثال ڏيو.

سچل سرمست جا بيتَ

سچل سرمست جو اصل نالو ميان عبدالوهاب هو. هُو سن 1152هه بمطابق 1739ع ۾ ڄائو هو، انهيءَ وقت سنڌ تي ڪلهوڙا حڪومت ڪندا هئا. پر هُو ٽالپرن جي دور جو بهترين شاعر ليکيو وڃي ٿو.

سچل سرمست ستن ٻولين ۾ شعر چيو آهي. انهيءَ ڪري کيس ”هفت زبان شاعر“ سڏيو وڃي ٿو. سنڌ جي هن بزرگ ۽ شاعر 14 رمضان 1242هه بمطابق 1827ع ۾ وفات ڪئي. سندس مزار راڻيپور جي ڀرسان درازن جي ڳوٺ ۾ آهي.

شال نہ وسرين هوت، ٻيو سڀ مون وسري،
مون کي تائين موتَ، هُئين اکڙين ۾.

منهنجو اندر اڌ ڪيو، فنا هن فراقَ،
مري ٿي مشتاقَ، ڪاڪر وَرَ، وِلهيءَ جي.

آرِيءَ جي اچڻ جي، روز نهاريان راهہ،
آڻيندس الله، مون سر صدقي ڪيو.

ساري شهر ڀنڀور جي، ڇَڏِي لوڪ لذت،
توريءَ ڏئي ڪونہ ڪو، ماڻهو عام عزت،
ٿئي ساهہ صحت، ڀيهر ٻاروچا اچين.

پيھي پروڙيومِ، تان پنھون پاڻ ئي آھيان،
پاڻ ئي منجھان پاڻ کي، ھي پڙلاءُ پيومِ،
صحيح ڪن ڪيومِ، تہ غير گمانَ اُتِي ويا.

مشق

(الف) ھيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- حضرت سچل سرمست جي ”ھوت“ مان مراد ڪھڙي آھي؟
2- پنھنجي محبوب جي انتظار ۾ شاعر جو ڪيئن ٿو وقت گذري؟
3- پنھونءَ جي جدائيءَ ۾ سسئيءَ کي پنيور ڪيئن ٿو نظر اچي؟

(ب) ھيٺين اصطلاحن جي معنيٰ لکو:

اکين ۾ ھجڻ- لذت چکڻ- سر صدقو ڪرڻ.

(ج) صفت: ”منو اَنب يا کٽو اَنب“ ۾منو ۽ کٽو اَنب جي خاصيت ڏيکارين ٿا، اِن کي گرامر ۾ صفت چئبو آھي.توھين اھڙا ڪي ٻيا مثال ڏيو.

ڏِيئو

ليکراج ڪشنچند عزيز 1897ع ۾ ڄائو. هي نظم سنڌي زبان جي بلند پايہ شاعر ليکراج ڪشنچند عزيز جو چيل آهي. سندس شعر جو مجموعو ”ڪلياتِ عزيز“ جي نالي سان ڇپيل آهي. هو سٺو مضمون نويس ۽ نقاد بہ هو. سندس مضمونن جو مجموعو ”ادبي آئينو“ جي نالي سان ڇپيل آهي.

ڪَکائن گهرن کي تون روشن ڪرين ٿو،
غريبن جي جهونرن کي گلشن ڪرين ٿو،
لٽي سچ عيان پنهنجو جوين ڪرين ٿو،
سحر تائين هر جا نشيمن ڪرين ٿو!

مزورن ۽ ڪُڙمين سان همڪار آهين،
فقيرن جي مجلس جو سينگار آهين،
سڙي تون پين کي ڏئين ٿو سُهائي،
رکيل تو ۾ ڪيڏي نہ آهي چڱائي!

پَـري کان مُنجهيل جـي کرين رهنمائِي،
ڏِيا، تــو ۾ آهي ســراســر سچائِي،
سچو دوســت دشمن تــي دلســوز آهين،
سچائيءَ ســان سڀ جــو شب افروز آهين!

مــدد ڏين ٿو کم کــار ۾ تون با محنت،
برڻ ســان تنهنجي ٿئي دفــع ظلمت،
نہ پنهنجي پرائي جــو ڏارين تــفــاوت،
رکين قلب ۾ کانہ کنهن ڏانهن کدورت.

سعــادت جو بيشڪ تــون آهين ستــارو،
ڏِيا، تون تــو لاهين جهان تان انــڌارو:
هوا ســاڻ ســر لاٽ جو تو جُهڪائين،
تو نِوَڙت کندي پنهنجي جِيوت بچائين.

حياتــيءَ جــو مقصد سچو تــو ٻُڌائين،
ٻين لاءِ پنهنجو تو تــن مــن جلائين،
جَلِي جي ٻين کــي سُهائو ڏيــن تــا،
لَکين گهورَ تــن تــان پتنگا ٿين تــا!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- ڪڪائن گهرن کي ڪيئن روشن ڪري ٿو؟
2- ڏيئي ۾ ڪهڙي چڱائي رکيل آهي؟
3- ڏيئي وٽ نوڙت جي ڪهڙي نشاني آهي؟
4- شعر جي آخري بند مان ڪهڙي نصيحت ملي ٿي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

ڪڪائن – ڪڙمين – سُهائي – سراسر – لاٽ.

(ج) اهڙا پنج لفظ ٻڌايو، جيڪي جاين جا نالا هجن.

(د) هيٺ ڏنل شعر مڪمل ڪريو:

حياتيءَ جو مقصد ______ تو ٻڌائين،
ٻين لاءِ پنهنجو تو ______ جلائين.
______ ٻين کي سهائو ڏين ٿا،
______ تن تان پتنگا ٿين ٿا.

ٻڍايون سُکَ جو ڪو سنسار

هيءُ گيت عبدالڪريم "گدائي" جو لکيل آهي. هو جنوري 1901ع ۾ تعلقي ٿُل، ضلعي جيڪب آباد جي ڳوٺ ڪريم آباد ۾ ڄائو. پوسٽ کاتي ۾ ملازمت ڪيائين. جتان رٽائر ٿيڻ کان پوءِ صحافت سان لاڳاپيل رهيو. سٺو شاعر هو. نظم کان سواءِ نثر ۾ لکيو اٿس، سندس شاعريءَ جا ٽي مجموعا"پکڙا ۽ پنهوار"، "ساٽيهه جا سور" ۽ "پيماني تي پيمانو" ڇپيل آهن.

هڪٻئي ساڻ حقارت ڇاجِي؟ انسانن سان نفرت ڇاجِي؟
ڪِينو ساڙ ڪدورت ڇاجِي؟ مذهب پنهنجو پيار،
ٻـڍـايـون سُکَ جو ڪو سـنسـار.

ذاتيون، پاتيون، فخر وڏايون، رنگ نسل جون سڀ اَرڏايون،
آهن جنگ فساد جو باعث، زهر سندو پرچار،
ٻـڍـايـون سُکَ جو ڪو سـنسـار.

جنگ جدل آهي چوڌارِي، انسانن جو رت آ جارِي،
ساڙي آهي دنيا ساري، نفرت جي پرچار،
ٻـڍـايـون سُکَ جو ڪو سـنسـار.

رنگ نسل سڀ ڍونگ اجايا، پيٽ ٻڪئي جا سانگ ٻڍايا،
گوري ۾ ڇا، ڪاري ۾ ڇا، ساڳيو آهه ستار،
ٻـڍـايـون سُکَ جو ڪو سـنسـار.

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- جنگ ۽ فساد جو باعث ڪهڙيون ڳالهيون آهن؟
2- نفرت جي پرچار جو ڪهڙو نتيجو نڪتو آهي؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

حقارت – ڪينو – ساڙ – سنسار – ڪدورت – ارڏايون.

(ج) هم آواز لفظن کي قافيو چئبو آهي، جيئن:
حقارت جو ڪدورت.
توهين هن نظم مان هم آواز لفظ ڳولي لکو.

(د) هيٺ ڏنل شعر مڪمل ڪريو:

- جنگ جدل آهي چوڏاري، ____________ جو رت آ جاري،
ساڙي آهي ____________ ساري، نفرت جي پرچار.
ٻڌايون سُک جو ڪو سنسار.

پيـــارا وطـــن

سليم ڳاڙهويءَ جو اصل نالو الهورايو ولد حاجي الهه ڏنو مهر آهي. پاڻ 15 اپريل 1925ع ۾ ڳوٺ ڳاڙهي ضلعي خيرپور ميرس ۾ ڄائو.

اسڪول ۾ پڙهڻ واري زماني کان شاعري شروع ڪيائين 1947ع کان باقاعدي موزون شاعري ڪرڻ لڳو. شاعريءَ جي سڀني صنفن ۾ لکيو اٿس. پاڻ هڪ گوشه نشين ۽ متقي انسان هو. ڳوٺ ۾ پنهنجي باغ جي سنڀال، اڀياس ۽ شعر شاعري سندس مشغلا رهيا. سندس دوستن، شاگردن ۽ پڙهندڙن جو هڪ وسيع حلقو آهي. سندس دوستن ۽ شاگردن ڳاڙهي ۾ سندس نالي پٺيان ”بزمِ سليم“ قائم ڪئي، جنهن وسيلي پاڻ ڪيترن ئي نون شاعرن جي فني تربيت ڪيائين. سنڌيءَ جي هن برک شاعر 10 محرم 1408هه- 3 سيپٽمبر 1987ع ۾ ڪراچيءَ ۾ وفات ڪئي.

منهنجا وطنَ، پيارا وطنَ، اڪثرين سندا تارا وطنَ،
اي دوست دل وارا وطنَ، هر جاءِ هاڪارا وطنَ!

تون ئي جياپو جانِ جو، تو سان سندم جيءَ جون جڙيون،
تو سان اُڙيو من آ سندم، اي سرس سونهارا وطنَ!

منڙا وطنَ، تنهنجي مٿان سر ساهه سڀ گھوري ڇڏيان،
تنهنجو نه مَٽ ڪو ديس ٻيو، محبوب موچارا وطنَ!

سُکيو سَتابو شل رهين، ڪوسو لڳي توکي نہ واءُ،
ماکيءَ ۽ مصريءَ کان مِٺا، اي جان کان پيارا وطنَ!

تنهنجي مِٽيءَ ۾ مشڪ ۽ تنهنجي هوائن ۾ هُڳاءُ،
مهراڻ جي هر موج ڄڻ امرت سندِي ڌارا وطنَ!

منهنجا وطنَ شل شهر ۽ سڀ ڳوٺڙا تنهنجا وسن،
رحمت سدا توتي ڪري ڪن خوب وسڪارا وطنَ!

منهنجا محبت جا ”سليم“ آهن سوين توتي سلام،
منئار موچارا وطن، او سونهن سِڪ وارا وطنَ!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

-1 شاعر جان جو جياپو ڪنهن کي ٿو سڏي؟
-2 شاعر ڪنهن جي مٿان سر ساهہ گهورڻ ٿو گهري؟
-3 شاعر وطن لاءِ ڪهڙي دعا ٿو ڪري؟

(ب) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

هاڪارا – جياپو – سرس – سونهارا – گهوري – مٺ – هُڳاءُ.

(ج) هيٺين لفظن جا ضد لکو:

دوست – ديس – ڪوسو – مِٺا – گُهري.

(د) ”ڙو“ تصغيري پڇاڙي آهي. جيئن ”ننڍو“ مان ”ننڍڙو“ توهين تصغيري پڇاڙيءَ وارا ڪي بہ پنج لفظ لکي ڏيکاريو.

هــاري

هن نظم جو جوڙيندڙ بردو سنڌي، سنڌس سچو نالو، محمد رمضان ولد خداڏنو لاشاري آهي. هُو 15 مارچ 1922ع تي ڳوٺ ماڪن ڪوري، ضلعي سکر ۾ ڄائو.

پاڻ انجنيئري کاتي ۾ ملازمت ڪيائين. هُو سنڌي ٻوليءَ جو سٺو شاعر هو. سنڌس شعر ۾ سادگي ۽ سلاست آهي. سنڌس شاعريءَ جا مجموعا ”اکڙيون مينگهه ملهار“ ۽ ”ٻُوندون بس نه ڪن“ جي نالي سان ڇپيل آهن. پاڻ 26 آڪٽوبر 1988ع تي هن فاني دنيا کي الوداع چئي پنهنجي حقيقي مالڪ سان وڃي مليو.

هــارِي پــيــارا، جوانَ سگهارا،
ملڪ مِني جــا جِــيءَ جيارا.

مهل ملي ٿئي، پـــاڻ ملهائج،
محنت جـــا ڪي مينهن وسائج.

جوڳ پليءَ کي ساجهر جـــوڙ،
ڪيت سان نينهن نپائج تـــوڙ.

تنهنجي محنت لائـــي رنـــگ،
ڏک وڃن ٿئي سک جـــو سنگ.

سَلي سَلي جـــي ڪـــر سنڀار،
ڪٽي منجهان ٿين ڪيچ خرار.

بک بيماري کـــڍ پچائـــي،
تنهنجا ڳُڻ زمانـــو ڳائـــي.

تنهنجي محنت ملڪ جـــو مـــانُ،
شال جيئين تـــون هارِي جـــوان!

مشق

(الف) هيٺين سوالن جا جواب ڏيو:

1- شاعر ملڪ مٺي جا جيءَ جيارا ڪنهن کي ٿو سڏي؟
2- هاريءَ جي محنت ڪهڙو رنگ ٿي لائي؟
3- سَلي سَلي جي سنيار سان ڇا ٿو ٿئي؟
4- شاعر، هاريءَ کي ڪهڙي دُعا ٿو ڪري؟

(ب) هيٺيان اصطلاح سمجهايو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو.

پاڻ ملهائڻ – نينهن نڀائڻ – رنگ لڳائڻ – ڳڻ ڳائڻ.

(ج) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو:

سگهارا – مهل – ساجهر – سنگ – ڪٺي – ڪيچ – ڳڻ.

(د) هيٺين شعرن جي سمجهاڻي لکو:

* جوڳ پليءَ کي ساجهر جـــوڙ،
  ڪيت سان نينهن نڀائج تـــوڙ.

* تنهنجي محنت لائـــي رنـــگ،
  ڏک وڃن ٿئي سک جـــو سنگ.

(هـ) هيٺين شعرن کي مڪمل ڪريو:

* هارِي پيارا، ________،
________ جِيءَ جيارا.

* ________، پاڻ ملهائج،
محنت جا ________.

* سَلي سَلي جي، ________،
________، تين ڪيچ خرار.

(و) هيٺين جملن مان صفت ڳوليو:

1- گلاب جو گل سڀني گلن کان سهڻو آهي.
2- ساران هڪ سياڻي نينگري آهي.